

Година VI.

София, Февруарий 1934 г.

Книга 4 (54)

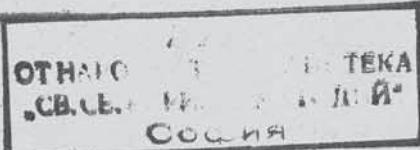
ИЛЮСТРАЦИЯ ИРИНДЕНЬ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. XII. редовенъ конгресъ на братствените организации въ България — Хр. Шалдевъ.
2. Юбилеята на професоръ д-ръ А. Иширковъ — Л. Томовъ.
3. Крушовски ученици революционери — Н. К. Майски.
4. Стефанъ Димитровъ и борбите му съсръбската въоръжена пропаганда — Ст. Аврамовъ.
5. Ильо войвода — Ив. Кеповъ.
6. Андрея Д. Докурчевъ — Сп. Капелковъ.
7. Марко Ивановъ Петровъ — Л. Т.

Илюстрация и Писмени

Урежда РЕДАКЦИОНЕНЪ КОМИТЕТЪ

Редакция и администрация: ул. „Солунъ“ № 54, телефон. 19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдъленъ брой 15 лв.

XII. редовенъ конгресъ на братствените организации въ България

На 25. 26. и 27. февруари т. г. се състоя XII редовенъ конгресъ на Македонските братствени организации въ Царството. Заседанията на конгреса станаха въ театър Ренесансъ, помещението

македонския въпросъ, като напр. по въпроса за сръбско-българското сближение, сближението на църквите, балканския пактъ и пр. Накрай той предложи за временно бюро г. г. Благой Димитровъ,

Делегатите на XII. редовенъ конгресъ на Македонските благотворителни братства въ Царството, състоял се на 25, 26 и 27 февруари 1934 год.

на който за делегатите и многообразните гости, дошли от всички краища на Царството, се оказа тъсно.

Изобщо, настроението на конгресистите и гостите през всичкото време на конгресните заседания бѣ спокойно и съ високо съзнание за важността на политическия моментъ, който преживяваме. От това произтичаше и онай дисциплина и единодушие, които характеризираха XII. редовенъ конгресъ.

Точно въ 10 ч. сутринта, при повищено настроение и голъмъ ентузиазъмъ, конгресът се откри от председателя на Националния комитетъ г. Георги Кондовъ, който, следъ като предложи да се почете паметта на трагично загиналиятъ Щерьо Божиновъ, Атанас Михайловъ, Михаилъ Кочовъ, Иванъ Параспуровъ, Митко Паликрушевъ, Дончо Христовъ, Стоянъ Мандаловъ, Гоно Вълкановъ и др., произнесе дълбоко съдържателна речь, въ която изпъкна дейността на Нац. Комитетъ през отчетното време и участието му въ голъмът въпроси във връзка съ

като най-старъ изъ между делегатите — за председател, а за секретари: Илия Димитровъ и Борисъ Чавдаровъ, които единодушно бидоха избрани.

Преди да пристъпи къмъ преката работа на бюрото, г. Благой Димитровъ помоли г. г. конгресистите да му позволятъ да изложи личното си мнение по два важни въпроса, за които въ отчета не се споменава, а именно, за седалището на българската Екзархия и за Тракийския въпросъ. По първия въпросъ той изказа мнение, че седалището на екзархията тръбва да е Цариградъ и че съ допускането на Охридския епископъ Николай Велимировичъ, при наличността на титуларния и редовно избрания и още живъ охридски български митрополитъ Борисъ, нашата виша духовна управа извърши не само политическа, но и каноническа гръшка. Шо се отнася до втория въпросъ — до излаза на Бългото море, лансираната от г. Михалчевъ и др. идея за интегрална Югославия се опровергава отъ недавното и близко историческо минало, както и отъ сегаш-

ното поведение на сърбите и е политическа теза на чехословашкия министър на външните работи г. Бенешъ, който, отъ като станалъ министъръ, съветва българитѣ да се откажатъ отъ Македония, за да се измѣстила българската граница къмъ юго-изтокъ, — теза противна на националния ни идеалъ и правене смѣтка безъ кръчмаря.

За постоянно бюро временните председатели предложи и конгресът единодушно избра следните лица: г. г. д-ръ К. Д. Станишевъ — председателъ, Евтимъ Воденичаровъ (Варна) и Иванъ Димитровъ

Тома К. Марковъ (въ лѣво) съ единъ свой другаръ четникъ.

(Пловдивъ) — подпредседатели, а за секретари: Иванъ Трифоновъ, Филипъ Николовъ, инж. Борисъ Ерининъ и Симеонъ Миразчиевъ.

Г. Председателътъ, като благодари на конгреса за избора на постоянно бюро, каза, че ще даде думата на всички желащи да говорятъ по отчета и интересуващите братствата организационни и други въпроси и апелира къмъ прецизност въ изложението на мненията си и търпимост въ изслушване на ораторите.

По предложение на бюрото на конгреса избраха се следните комисии: Политическа — отъ г. г. К. Д. Станишевъ, Петъръ Мърмевъ, Славейко Матовъ, Борисъ Ивановъ, д-ръ Асенъ Татарчевъ, Иванъ Хаджовъ и Тодоръ Кожухаровъ; Финансова: — д-ръ Никола Стояновъ, Михаилъ Генадиевъ, Борисъ Антоновъ, Христо Арсовъ, Антонъ Кецкаровъ, Василъ Василевъ и Христо Лисичковъ; Организационна: — г. г. д-ръ Владимиръ Руменовъ, Коста Николовъ, Велко Думевъ, Владимиръ Мавродиевъ и Любенъ

Казаски и Провѣрочна: — г. г. Александъръ Цоневъ, Василъ Стумбовъ, Борисъ Дамяновъ, Манчо Димитровъ и Димитъръ Дамяновъ.

Следът избора на комисии събралъ конгресът бѣ поздравенъ отъ следните организации: отъ Илинденската — г. Лазаръ Томовъ, отъ Македонския женски съюзъ — г-жа д-ръ Сарафова, отъ Македонския младежки съюзъ — г. Димитъръ Махайловъ, отъ Сиропиталището Битоля — г-жа Карапджулова, отъ Съюза на запасните офицери — г. Юруковъ, отъ Запасните подофицери — г. Никола Василевъ, отъ Върховния комитетъ на Западните покрайнини — г. Басменковъ, отъ Върховния комитетъ на добруджанска организация — г. Ангелъ Стояновъ, отъ Съюза на пенсионерите — д-ръ Никола Семеновъ, отъ Родна Защита — г. Стефанъ Профиловъ, отъ Задругата на македонските девойки — г-ца П. Гюркова, отъ Българските национални легиони и др. следъ което заседанията се отложиха за идния денъ.

На 26. февруари сутринта се прочете отчета на Националния комитетъ, следъ което се почнаха дебатите по него.

По отчета пръвъ взе думата г. Антонъ Кецкаровъ, който изчертателно защити тезата си, че, за да преуспѣва нашето движение и за да се осъществи по-скоро идеала на всички македонци, необходимо е да се засили основания *Македонски народенъ неприкосновенъ фондъ капиталъ*, въ който да се събератъ даренията на всѣки македонски емигранти. Трогнатъ отъ думите на г. Кецкарова, отецъ Михаилъ Достоински подари на М. Н. Н. Ф. К. — сумата 2,000 лева.

Вторият ораторъ г. Димитъръ п. Пандовъ, като одобри напълно дейността на Националния комитетъ, подробно се спре върху въпросите за седалището на българската Екзархия, което трѣба да е Цариградъ и по допускането да служи въ черквата Св. Ал. Невски сръбски епископъ Николай Велимиръович, озурпаторъ на охридската епархия, съ което се допусна политическа и каноническа грѣшка и заключи, че ако нашите архиереи посетятъ Югославия и служатъ въ Скопие, Велесъ, Битоля и Охридъ въ службите имъ въ тѣзи градове ще трѣба да споменатъ имената и на останалите озурпатори на македонските епископски катедри и, по тоя начинъ, не само, че ще повторятъ сѫщата грѣшка, ами и ще оскърбятъ живите още канонически избрани кириарси, каквито сѫ Скопския *Неофитъ* и Охридския *Борисъ*.

Третият ораторъ бѣ г. Петъръ Ацевъ. Съ появяването му на естрадата салонътъ се изпълни съ бурни ржкоплескания, съ което г. г. конгресистътъ засвидетелствува адмирацията си къмъ него, катъ къмъ заслужилъ синъ на Родината и къмъ всички живи илинденци. Той сѫщо одобри дейността на Националния комитетъ и апелира за единодушие срѣдъ емиграцията.

Отъ трибуна говориха близо 30 души оратори, които всички одобриха дейността на Националния комитетъ. Накрай думата се даде на г. инж. Иванъ Петровъ (отъ Скопие) и г-жа Жерменъ Петрова (белгийка), скоро пристигнали отъ Македония. Появяването имъ на естрадата и казаното отъ двамата бежанци за положението на българите въ Македония подъ сръбска и грѣшка власт предизвика сълзи у мнозина делегати, — като че предъ тѣхъ бѣ изправена страдаща Македония. Като изтъкнаха невѣроятния жестокъ срѣбеки тероръ върху българите въ Македония, тѣ заключиха, че въпрѣки това, ду-

хътъ на македонските българи не е сломенъ. Нѣщо повече, тоя тероръ още повече ги е сплотилъ; сплотилъ е и всички потиснати националности въ едно цѣло, които се въодушевляватъ отъ една единствена мечта — да видятъ Македония свободна и независима.

Накрай председателът на Националния комитетъ, г. Георги Кондовъ, даде своите обяснения на нѣкои запитвания и поблагодари на г. г. ораторите и конгресистите за изразеното единодушно одобрение на отчета.

Въ следобѣдното заседание на 27-и комисии съ докладваха проекто-бюджета, резолюциите, измѣ-

нението на чл. 10 отъ устава и най-после се избра 7-мочленно ржководство на братствените организации, като въ състава на новия Националенъ комитетъ злизатъ следните лица: г. г. Георги Кондовъ, Стефанъ Димитровъ, Козма Георгиевъ, Христо Зографовъ, Никола Габровски, Георги Османковъ и Никола Коларовъ.

Конгресът се закри отъ председателя на бюрото г. Д-ръ К. Д. Станичевъ съ подходяща речь и изпѣване отъ страна на г. г. делегатите македонския маршъ. Вечерта г. г. делегатите имаха другарна среща въ ресторантъ БИАД.

Христо Шалдевъ

Юбилеятъ на професоръ д-ръ А. Ишировъ

На 16. декември 1933 г. при извѣнредно скромна обстановка въ Юнионъ клубъ, въ присъствието на юбилейния комитетъ, представителъ на Министерството на народното просвѣщението, настоятелството на Географското дружество, представители на Ловчанското културно сдружение въ София стана чествуването 35-годишнината научна академична и обществена дейност на юбиляра г. проф. А. Ишировъ. Инициативата за това чествуване бѣ взета отъ настоятелството на Географското дружество. За таяцъл комитетъ издаде „Юбилеенъ сборникъ въ честь на Ишировъ по случай неговата 35 годишна ученя и академична дейност“. Сборникът е вече въ ръцетѣ ни и сме доволни отъ направеното въ честь на нашия миль и любимъ проф. д-ръ А. Ишировъ.

Професоръ Ишировъ е роденъ на 5. априлъ 1868 г. въ историческия и хубавъ гр. Ловечъ. Баща му биль отъ видно еснафско семейство, но се поминаль много рано, та синъ му останалъ въ рѣцетѣ и грижитѣ на майка му, която била свѣршила II. класъ въ Ловечкото училище и подпомагала сина си въ учението.

Презъ освободителната война загинала майка му, поминала се насъкоро и баба му Недка и той останалъ пълень сирацъ. Погрижили се за него родителите на майка му дѣдо Цочо и баба Гица. Младиятъ Анастасъ биль много привързанъ къмъ дѣдо си и баба си, при които живѣлъ до 1884 година. Когато навършилъ III класъ въ Ловечъ следъ това отива въ Габровската гимназия, дето свѣршила VI кл. VII. класъ поради бунта презъ 1888 год. въ Габров-

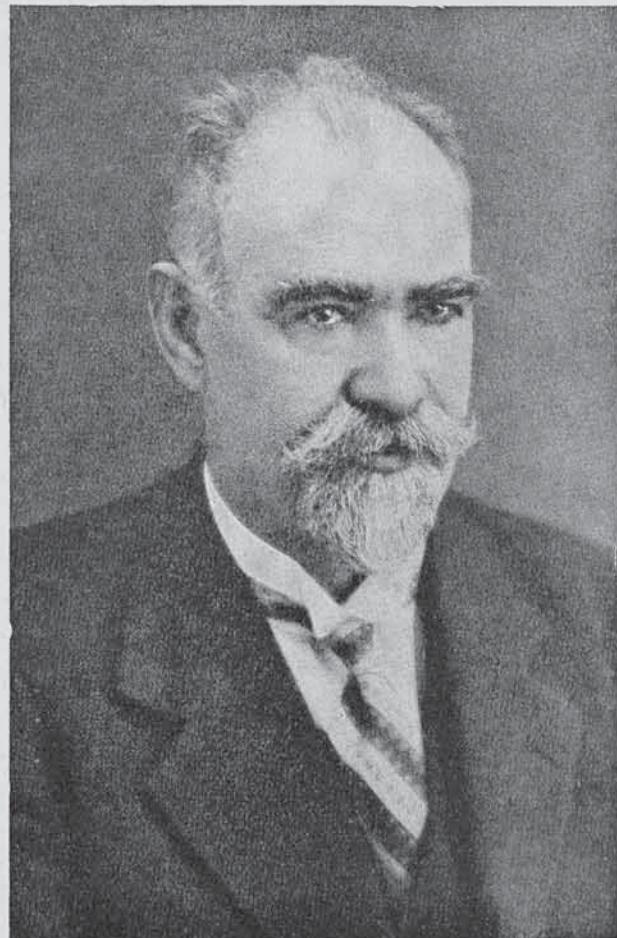
ската гимназия, той завършилъ Търновската гимназия. Следъ като завършилъ гимназията, подалъ заявление до Министерството на Народното

Просвѣщението за учителъ, но вместо назначение получилъ телеграма, че му се отпуска стипендия да следва въ Висшия педагогически курсъ, който се разви въпследствие въ Висше училище, сега вече университетъ. Той се съгласява и постигва да следва по история. Като студентъ вече г. Ишировъ печати разкази и стихове въ сп. „Съвременикъ“ и „Искра“ и завършилъ Висшето училище презъ 1891 година.

Следъ това става учителъ въ Варненската гимназия, а презъ 1892 г. бива изпратенъ да се специализира по слав. филология въ гр. Лайпцигъ. Тукъ г. Ишировъ слушалъ 2 години филология, философия, история, а най-вече география при прочутия географъ Ратцель.

Презъ 1895 г. той завършилъ съ докторски изпитъ по география, като главенъ предметъ, а славянска филология и философия като второстепенни предмети. Като се завърналъ въ София г. Ишировъ става учителъ въ I Соф. м. гимназия по география, а презъ 1896 г. биль изпратенъ да се специализира въ Берлинския университетъ.

Като се завръща отъ Берлинъ, открива се и катедрата по география при Висшето училище. А. Ишировъ чрезъ конкурсъ биль назначенъ за доцентъ по география и обща етнография на 1. II. 1898 г. и до сега цѣли 35 год. той е преподавателъ въ университета като доцентъ до 1903 г., а следъ туй като извѣнреденъ и редовенъ професоръ. Проф. д-ръ А.

Проф. А. Ишировъ

Ишировъ е първи редникъ на Географския институт, взималъ е участие въ управлението на университета, като деканъ и ректоръ.

Професоръ Д-ръ А. Ишировъ е изпращанъ въ чужбина съ политически и културни мисии.

Като учень и пръв професоръ по география, той е пращанъ от Университета и от Географско дружество като представител въ разни международни и други конгреси.

Спиро Ив. Джиковъ, водител на учениците революционери въ гр. Крушово.

Поради голъмтъ заслуги, главно къмъ географската наука проф. Д-ръ А. Ишировъ е членъ на много чуждестранни и наши научни институти.

Проф. Д-ръ А. Ишировъ е направилъ съ научна цел много географски пътувания изъ България, Македония, Добруджа, Тракия и др. страни.

Голъмата заслуга на милия, скромния и много-

уважаванъ проф. Д-ръ А. Ишировъ отъ всички негови студенти се състои въ това, че той насади у насъ безграницна любовъ къмъ нашата многострадална, но хубава Родина.

Припомнямъ си съ умиление и радостъ, че по негова инициатива и подъ негово ръководство за първи пътъ ми се удава, заедно съ една група отъ 10-на души студенти, да обиколимъ България да видимъ нейните красоти и да я обикнемъ отъ сърдце и душа.

Въ тази научна екскурзия ние видяхме красотите на Родопите, минахме плодородната Тракийска низина, прехвърлихме презъ Шипченския балканъ Стара планина, посетихме Троянския манастиръ, минахме плодородната Дунавска равнина и бодри и жизнерадостни се върнахме въ София съ пълна въра въ свѣтлото бѫда на България. Така у мене се възбуди горещо желание и страсть да пътувамъ, да виджамъ красотите на българската земя и да я обикна. Съ особена ревностъ той служи на българските народности въпроси, особено на земите, останали подъ чуждо иго. Съ рѣдка преданностъ и себеотрицание служи на каузата на Македония, Тракия, Добруджа и пр., като всичко това изложи въ многообразни статии, книги и отдѣлни стенографии.

Необятно той е силенъ въ областта на етнографията, историята и политическата география на селищата въ българските земи.

Проф. Д-ръ А. Ишировъ е авторъ на 27 отдѣлни книги на български и чужди езици и на 142 научни и популярни статии, напечатани въ разни списания и вестници.

Ето нѣкои отъ по-ценните му книги:

1. Приносъ къмъ етнографията на македонските славяни. (отговоръ на проф. Цвичъ). 2. България — географски бележки. 3. Гр. Солунъ. 4. Гр. София. 5. България и Бѣло море. 6. Западните крайща на Българската земя. 7. Охридското езеро и гр. Охридъ. 8. Кѣси напѣтни бележки върху Добруджа и Моравско. 9. Гр. Враня и Вранско. 10. Западна Тракия и договорите за миръ въ Ньой. 11. Македония — име и граници и пр.

Отъ гореподобените издадени книги се вижда, че г. проф. Д-ръ А. Ишировъ е писалъ много за неосвободените български земи. Съ това той се явява въ помощъ на борбата за освобождението на тѣзи земи.

Ние българите отъ Македония високо ценимъ любовта на г. проф. Д-ръ А. Ишировъ къмъ по-робена Македония. Нашата дълбока признателност и голъма благодарностъ къмъ голъмия учень и професоръ, който съ голъмъ успѣхъ потвърди на предъ българската географска и етнографска науки.

Лазарь Томовъ

Крушовски ученици революционери

Сутринната на единъ празниченъ майски денъ на 1905 год. въ гр. Крушово дойде при мене ученикътъ ми Спиро Ивановъ Джиковъ и ме помоли веднага да отида дома му, кѫдето ме очаквали нѣкои хора, за да ми съобщатъ нѣщо важно. Не пожела да ми каже нито кои сѫ тия хора, нито за какво ме викатъ. „Когато дойдешъ у насъ, ще видишъ кои сѫ и ще научишъ, защо те викатъ“, ми заяви Джиковъ. Поканата му ме озадачи, но за да не помисли, че отъ страхъ не отивамъ, отвърнахъ му утвърдително. Следъ като се пригответихъ за всѣка евентуалностъ,

тръгнахъ за у Джикови. Кѫщата имъ бѣше на края на града, въ мѣстността „Рамнище“. Въ нея кѫща много пъти сѫ квартирували четници. Спировата майка стоеше на чардака на стражата. Щомъ ме забелѣза, слезна долу, посрѣдната ме въ трета и шепнишкомъ ми каза, че горе ме очаквали „нѣколку момчия“. Така ме е посрѣдата само тогава, когато въ дома ѝ квартируваха комити. Допуснахъ, че безъ известие сѫ се промъкнали нощесъ нѣкои четници и сега искатъ да се видятъ съ менъ. Мълчешкомъ изкачихме се горе и тя ми посочи вратата. Азъ я

отворихъ и... наскочаха на крака първокласнитѣ ми ученици Димитър Петковъ Банакъ, Никола Костовъ (Бабе), Велко Петковъ (Внучето), Вангю Томовъ (Гази-айна), Томе Кръстевъ Цвѣтковски, Пере Кузмановъ Сарандински, Спиро Ивановъ Джиковъ и Димитър Наумовъ (Миндзе отъ Талевчията). Въ мигъ ги обхванахъ съ погледа си и прозрѣхъ въ очитѣ имъ нѣкакъвъ пламъкъ. Лицата имъ бѣха плахи, но и съ изразъ на важност и сериозност. Допуснахъ, че имамъ работа съ недоволници, съ стачници, които ще ми предлагатъ условия, за да продължатъ учението си. Обвинихъ себе си пъкъ и колегитѣ си, защо не сме били достатъчно прозорливи и умни да предугадимъ и предотвратимъ подобна буря, която би ни изложила. Отъ друга пъкъ страна не можехъ да си спомня случка изъ училищния животъ, която да предизвика недоволството на ученицитѣ. Всичко това прекарахъ презъ ума си само въ нѣколко мига. Седнахъ и ги поканихъ да седнатъ. На въпроса ми, защо сѫ ме повикали, Спиро, като старши между тѣхъ и тѣхенъ председателъ, както разбрахъ по-после, стана и ми каза, че отъ известно време тѣ — групата — сѫ си дали клетва да работятъ за свободата на Македония, че сѫ си събирили пари и до сега сѫ си купили 2 ками и 1 револверъ, че и за въ бѫдеще ще продължатъ да събиратъ срѣдства за своето въоръжение и молятъ да бѫдатъ приети въ Организацията и да имъ се даде работа, за да могатъ и тѣ, подобно своите учители, бащи и братя, да допринесатъ съ каквото могатъ за преуспѣването на светото Дѣло. Тая декларация, която съвсемъ не очаквахъ и която биде потвърдена и отъ останалитѣ му другари, ме изненада. Постарахъ се да имъ докажа, че погрѣшно сѫ се обѣрнали къмъ мене, защото азъ не разбирахъ отъ тия работи, че сама по себе си тая работа не е за деца, като тѣхъ, а е опасна дори за възрастни хора, тѣй като не е лесно

какви [мои] ювѣлации и заплахи не помогнаха. Тѣ твърдо стоеха на своето становище и дори ми заявиха, че знаятъ кои учители влизатъ въ ржководното тѣло на Комитета и че сѫ си организирали

Баба Каля Т. Кукоровска отъ гр. Крушово, дългогодишна безстрашна куриерка.

Коца Костова Негревска отъ гр. Крушово (отъ лъво), дългогодишна безстрашна куриерка!

да се води борба съ държава, която разполага съ сили и срѣдства и която може, когато пожелае, да смачка цѣлъ народъ, а не пъкъ тѣхъ, които само отъ една плѣсница ще се изплашатъ и ще издадатъ всичко, каквото сѫ чули и видѣли и пр. и пр. Ни-

служба да предпазватъ последнитѣ отъ всѣка напастъ. Слушахъ ги съ развълнувано сърце; гледахъ ги право въ очитѣ и четѣхъ по израза на лицата имъ готовността имъ да умратъ за македонския идеалъ. Предъ тѣхната крѣпка младост и предъ страха, че могатъ младички, още деца, да попаднатъ въ неприятелски рѣже и да загинатъ мъженически, усѣтихъ силно гризене на съвестта ми, защото проследихъ дейността си и констатирахъ, че съмъ отишъл много далечъ въ подготовката на ученицитѣ си. Приемайки виновността върху себе си, заявихъ на „бѫдещитѣ революционни дейци“, че ще предамъ желанието и молбата имъ кѫдето трѣба и за резултата ще ги известя. Не забравихъ, обаче, да имъ препоръчамъ да продължаватъ да си гледатъ работата въ училището и при никакъвъ случай да не разчитатъ на нѣкакви облекчения по отношение на тѣхния успѣхъ и поведение.

Още вечерта докладвахъ на Комитета за срещата ми съ ученическата група. Большинството се изказа да използваме готовността ѝ, но по единъ съвршено внимателенъ начинъ. Първия сериозенъ опитъ направихме съ водача ѝ Спиро. Бѣхме получили съобщение, че ще пристигне въ града ни бившия Тиквешки (1902/1904 г.) сега Крушовски оклийски войвода Петър Юруковъ. Въ писмото си казваше, че ще тръгне отъ с. Долно Дивяци, но не

посочваше по кой път ще мине. За да бъде избъгната евентуална среща със нѣкое деврие, поставихме постове навредъ, кѫдето можехме да очакваме появяването му и, между прочемъ, на „Петкови греди“. Спира изпратихме съзгрупата въ споменатата мѣстност, като най-близка до дома му. Порожахме му да си отваря добре очите, дане би да пропусне да минатъ гоститѣ или пъкъ войници, безъ да ги забележи. Изтькнахме му, че заспиването на постъ се наказва съ смърть, че при заспиване, покрай пропускането на гоститѣ, съществува опасност да се устрои на последнитѣ неприятелска засада, която ще ги унищожи, а и той самия рискува да бъде обезоръженъ и убитъ на място и пр. и пр. Спиро слушаше съ най-голѣмо внимание. За да бъде акуратенъ, бѣше изпълнилъ наредждането ни точно и то въ буквалната смисъль на думата: като се наредили другаритѣ отъ групата на по 5 метра разстояние единъ отъ другъ, Спиро залегналъ и дѣржалъ очите си отворени, безъ да клепне. Мѣстото било стрѣмно и пѣсъкливо. Северенъ вѣ-

търъ духалъ и наржисъ очитѣ му съ прахъ и пѣсъчинки. Спиро презъ сѣлзи продължавалъ да се вглежда въ тѣмната далечина, безъ да мига, отъ страхъ да не измѣни на даденото му наредждане. Когато настъпли време да се оттегли групата, другаритѣ поведоха Спира подъ рѣка, защото очитѣ го бѣха заболѣли и не можеше вече да гледа. Излѣкувахме го, но по-късно падна тежко боленъ отъ простуда и . . умре. Всички скърбихме и плакахме по това добро и юначо момче, което обещаваше да стане едно отъ най-идеалнитѣ и ревностни работници на Организацията. Чувствувайки наближащата смърть, Спиро не охна и не плака нито за младостта си, нито за раздѣлата съ близкитѣ си, а само за Македония, на която горещо му се искаше да служи и за освобождението на която мечтаеше да загине . .

Кристаленъ патриотизъмъ и идеализъмъ . . Примеръ за подражание отъ подрастващото ни поколѣніе.

Н. К. Майски

Стефанъ Димитровъ и борбите му съ срѣбската въоружена пропаганда

До учредяването на Българската Екзархия Сърбия не бѣ подигала въпросъ за националността на македонския българинъ, а тѣкмо напротивъ: мнозина нейни писатели възпъваха Македония като чиста българска страна и населена съ българи...

Ала следъ създаването на Екзархията Сърбия, подучена и наследчена отъ австрийската дипломация чрезъ своята преса и книжнина, безсрочно започна да представлява претенции вече за нѣкакво срѣбско население въ Македония. Тия нейни претенции се посрещаха отъ македонскитѣ българи съ смѣхъ и презрение. Презъ 1878 г. Сърбия, като анексира Моравско и набѣрзо съ огнь и мечъ направи българитѣ въ тоя край „прави сърби“, стана алчна и самонадеяна и обѣрна своя погледъ къмъ Македония. Оттогава именно тя почна да тѣрси база за своята пропаганда. Работейки въ тая насока, около 1880 година срѣбските управници много добре прозрѣха и схванаха, че мѣстностите Азотъ и Порѣчето, като древна база на богомилитѣ, сѫ били непрестъжни въ миналото и че, ако бѫдатъ завладени отъ тѣхъ, тѣ ще изиграятъ видна роля за развитието и закрепването на подготовкяваната пропаганда. Агентитетъ на пропагандата влезоха въ контактъ съ гурбетчиите отъ тѣзи краища въ Сърбия и почнаха безшумно, неизбирайки методитѣ на действие да фабрикуватъ „прави сърби“ и набѣрзо да изпращатъ безплатни учители и свещеници въ Азотъ и Порѣчето.

Сърбия, подкрепена дипломатически отъ Австрия и Русия, съ съгласието на Високата порта презъ 1902 година поиска отъ последната ферманъ за срѣбски владика въ Скопие. Българскиятъ народъ въ Македония и Княжеството единодушно изрази своето възмущение въ редъ митинги противъ тая фаворизация на Сърбия. Тия народни протести, обаче, останаха гласъ въ пустиня, защото така диктуваха интересите на Австрия и Русия. Последната съ една остраnota, застави правителството на д-ръ Данева да разтури македонските братства и комитети, заплашвайки го съ репресии.

Съ ржкополагането на Фирмилияна въ Скопие, дето нѣмаше никакво срѣбско население, се нанесе

чувствителенъ ударъ върху българщината. Отъ тоя моментъ Скопие стана главна база на легалната срѣбска пропаганда, която, подкрепяна отъ турска власт, доби официална граждансвеност. Впоследствие, въодушевявана отъ девиза „раздѣляй и владѣй“, турска власт стана опоренъ щитъ на пропагандата, която прѣскаче въ изобилие злато за посърбяване на българитѣ. Срѣбската дипломация, за голѣмо нещастие на българското племе, почна да свири първа цигулка, гласътъ на която се разнесе, като грѣмътъ отъ ясно небе презъ балканската война. По такъвъ начинъ се изпълни волята на Францъ Іосифа и царь Николай — на Балканите антиганизътъ между българи и сърби да бѫде изострянъ, колкото се може въ по-остра форма.

Илинденската епopeя изненада и Русия и Австрия, които никога не сѫ желали свободата на Македония. Всѣка отъ тѣхъ се стремеше да налага по македонския въпросъ само онова, което, поне отчасти, запазваше нейнитѣ бѫдещи интереси. Въ защита именно на тия свои интереси тѣ подѣлиха Балканите на сфери на влияние, въ резултатъ на което почти цѣла Македония попадна въ сферата на Австрия. Последната, за да запази Вардарската долина на Солунското пристанище, която въ недалечно бѫдеще сѫташе да превърне въ свои владения, трѣбаше на всѣка цена да растрои и унищожи бойния защитникъ на роба — ВМРО, което очуди свѣта съ своята бойност, съ геройскитѣ подвизи на своите „гемиджии“ въ Солунъ и „Гвадалквиширъ“, заявявайки предъ „культурния“ свѣтъ, че македонцитѣ се борятъ за свобода и добруване и че ако тая свобода миромъ не се даде, тѣ самитѣ ще си извоюватъ.

Следъ кървавото потушаване на възстанието, за да запази своите интереси и отклони Сърбия отъ нейнитѣ естествени претенции върху Босна и Херцеговина, австрийската дипломация подшушна на Сърбия да засили своята пропаганда въ Македония и почне нелегална борба портивъ ВМРО. По такъвъ начинъ тя искаше да омаломощи и смрази балканските народи и, въ сгоденъ моментъ, да слѣзе

към Солунското пристанище, за което тя се подготвяше цели десетилетия.

Презъ 1882 година пропагандата сполучва да се загнѣзи въ с. Богомила — въ Азотъ. По това време въ селото сѫ били двама екзархийски свещеници: попъ Ангель и попъ Христо. Последният, полакоменъ отъ предлаганата му голѣма заплата и придуманъ отъ богомилчани-гурбетчи въ Сърбия, става сърбоманинъ, като въздействува и върху селскитѣ първенци Алексо Шаренъ Шапка, Петко Станковски и Андонъ Котевъ, които ставатъ най-отявленитѣ агенти на сръбската пропаганда въ Азотъ. По такъвъ начинъ селянитѣ въ Богомила се раздѣлят на две ожесточени една срещу друга групи: екзархийска, начало съ попъ Ангела и сърбоманска, ръководена отъ попъ Христо. Цѣли двадесет години сръбската пропаганда работи въ Богомила, безъ да направи нѣщо въ околнитѣ села.

Сръбската пропаганда, вдъхновявана отъ руската и австро-венската дипломация, следъ нѣколкогодишна „училищна“ и „черковна“ пропаганда, следъ увещаване населението отъ Велешко и Порѣчето да отива на гурбетъ въ Сърбия, се убеди, че по тоя културно-просвѣтенъ път не ще пусне дълбокъ коренъ въ недрата на Бабуна-планина. Това не я отчая. Следъ Илинденското възвание тя подири нова тактика и новъ методъ за засилването си. Следъ голѣми усилия и умела подготовка тя намѣри пътъ, който много лесно ѝ отвори тежкиятъ капии на многострадална Македония и предъ идеолозите ѝ се очертава много широка перспектива.

Презъ 1904 година въ края на лѣтото пропагандата по единъ хитъръ начинъ сполучи да прокара една своя чета. Последната бѣше сформирована отъ македонци, бивши четници на В. М. Р. О., екипирани ужъ отъ нѣкакъвъ македонски благотворителенъ комитетъ въ Нишъ съ „великата задача“ да отиде на помощь на брата-робъ. По недоразумение или късогледство на тая чета подъ началството на фамозния Григоръ Соколовъ Лялевъ отъ с. Небрѣгово, Прилепско, който наскоро бѣше станалъ „прави сърбинъ“, се даде редовенъ каналъ съ необходимитѣ документи и се прекара презъ Вардаръ отъ скопския войвода Боби Стойчевъ, безъ да се държи смѣтка за непоносимото зло и тежкиятъ страдания, които тая чета впоследствие нанесе на ВМРО и на мѣстното население. Ако Григоръ Соколовъ не бѣше снабденъ съ канали писма, той, може би, редъ години ще се скита по Сърбия, дирейки каналъ за преминаване въ Македония. Но за голѣмо нещастие на македонския робъ, щастието се усмихна на сръбската пропаганда и, макаръ съ голѣмъ рискъ, нейниятъ нелегаленъ организаторъ можа подполно да се промъкне като организационенъ войвода и да започне ожесточена борба противъ изстрадалия македонски робъ и чрезъ огънь и мечъ да вербува „прави сърби“.

По това време оклийски войвода въ Велешко бѣ покойниятъ Стефанъ Димитровъ, роденъ презъ 1876 година въ с. Зелениче, Леринско. Първоначалното си образование той е получилъ въ родното си село, а срѣдното — въ гр. Пловдивъ. Още като неврѣстенъ ученикъ той съ живъ интересъ е следилъ македонското освободително дѣло. Презъ 1900 година той напушта Софийския университетъ, въ който следваше по математика и отива да изпълни своя свещенъ дългъ къмъ поробеното отечество. Въ прощалното писмо до родителите си Димитровъ пише: „Дългъ е на всѣки македонецъ, билъ той

интелигентъ, простъ, богатъ или сиромахъ, да пожертвува всичко предъ олтаря на свободата. Ето защо азъ решихъ да понеса тежкия, но славенъ кръстъ...“ Той имаше желание да сподѣли мжкитѣ и неволитѣ на угнетения народъ и тамъ при него и заедно съ него да измислятъ начина и средствата за промѣната на несносния робски животъ. За да бѫде по-свободенъ и да може да се отдава на организационна работа, Стефанъ Димитровъ става учителъ въ Кукушкото трикласно училище. Презъ май 1901 година за революционна дейностъ, заедно съ 12 души свои другари, Димитровъ попада въ

Четникъ бомбохвъргачъ.

рѣтъ на турската власт, бѣ осъденъ на 7 години и изпратенъ на заточение въ „Подрумъ Кале“. Презъ 1903 година амнистията го засега и той бѣ освободенъ. Обаче, веднага следъ завръщането си отъ заточение той става четникъ на ениджевардарския войвода Апостолъ Петковъ.

Поради тия негови революционни добродетели, презъ пролѣтта на 1904 година ВМРО го изпраща за велешки войвода съ надеждата, че той ще способствува съ своя умъ и твърдъ характеръ да закрепи тоя районъ, който бѣше отъ извѣнредно голѣмо значение за действията на организационните чети.

Като интелигентъ и енергиченъ войвода, Димитровъ съ голѣма упоритостъ се заема да оправдае възложеното му довѣрие. Още съ встѫпването си въ велешко, той почва да търси и налучка правия пътъ, за да осигури канала на Организацията и

направи отъ велешко единъ отъ най-добрите организации райони.

Огъ 2 май до 5 юни 1904 година се състоя една конференция отъ главните деятели на ВМРО въ зап. Македония, въ която активно участие взема Ст. Димитровъ. Целта на конференцията бъше да възстанови наново революционните райони, които бъха разстроени отъ последиците на възстанието.

Следъ Илинденското възстание, покойният Борис Сарафовъ, поради настъпилите между него и ВМРО недоразумения, почва да изпраща въоружени чети въ Македония и то въ райони, гдето той предварително бъде подгответъ почвата. Тия чети се явяваха и работеха отъ негово име. ВМРО бъше решила на всяка цена да не допуска Сарафовите чети да преминаватъ Вардар, обаче това не можеше

Женско хоро въ с. Цапари (Битолско).

да се спази, тъй като между войводите отъ крилото на Сарафова, имаше хора съ голъмо революционно минало, хора храбри и ползващи се съ голъм авторитет срѣдъ населението. Такива войводи много лесно си пробиваха път и осигуряваха влизането въ вътрешността на Македония.

Презъ 1904 година въ велешко пористига войводата Иванъ Наумовъ Алябака съ четата си. Съ него заедно се движеха костурският войводи Насо Кършаковъ и Димитъръ Филиповъ Кузинчевъ съ четите си. Трите чети минаватъ Вардар, влизатъ въ Велесъ и следъ малко престояване пристигатъ въ село Ораовецъ — родното село на Алябака. Въ същото село по това време бъше и Стефанъ Димитровъ съ четата си. Последниятъ, следъ размѣна на мисли, съобщава недвусмислено, че по никой начинъ не ще позволи на Алябака да остане да действува въ неговия районъ, на което Алябака отговаря, че той ще остане въ велешко, докато получи нареддане, за кой районъ да замине. Обаче, Стефанъ Димитровъ остава на своето становище: Алябака да напусне велешко. За да могатъ да се изгладятъ тия недоразумения, войводите Димитровъ, Алябака, Кършаковъ и Кузинчевъ заминаватъ за гр. Велесъ, гдето да се разреши въпроса да остане ли или не Алябака въ велешко. Следъ дълговодените преговори въ града, понеже не се постигна разбирането, четиримата войводи се завръщатъ въ Ораовецъ при четите си.

За да се постигне споразумение между двамата войводи става втора среща въ с. Ораовецъ. На тая среща присъствуватъ костурският войвода Пандо Кляшевъ и окръжният войвода Йово Йовановичъ (по народностъ черногорецъ). По настояването на последния и Пандо Кляшевъ Стефанъ Димитровъ за моментъ отстъпва и се дохожда до желаното споразумение, обаче, следъ малко пакъ застава на становището си, Алябака да напусне велешко. Тогава последниятъ предлага да остане като помощникъ на Димитровъ, като му се даде районъ Азотъ. Обаче и на това Димитровъ не се съгласява, поради което Кляшевъ и Йовановичъ заминаватъ за Битолско, съпроводени отъ Иванъ Алябака, безъ да се дойде до споразумение.

Наскоро става и трета среща въ с. Попадия.

Алябака разчита, че на тая среща ще се постигне пълно споразумение, тъй като присъствуваха и „гемеджиите“ отъ Велесъ, които се присъединяватъ къмъ четата на Алябака, та съ негово съдействие да нападнатъ пощата по линията Скопье — Велесъ, очаквайки да взематъ достатъчни суми за издръжка на организацията си. Заведените преговори достигатъ до най-благоприятни резултати. Но когато Димитровъ и Алябака си подаватъ братски ръжка, влизат куриеръ отъ Велесъ и подава писмо на Стефанъ Димитровъ. Съ това писмо се съобщава, че въ Велесъ, по нареддането на Андо Димовъ и Годоръ Ораовчановъ, велешанчето Лазо Христовъ стрелятъ срещу организационния деецъ Ризо Ризовъ, безъ да го нарати. Щомъ прочита писмото, Димитровъ скча и заявява:

„Следъ покушението върху Ризо Ризовъ, никаква спогодба не може да става, когато хората на Сарафова убиватъ организационни дейци. Следъ това покушение азъ нъмамъ въра въ Алябака и нъма да го оставя да действува въ мята районъ. Тая среща е вече последниятъ опит за споразумение между двамата войводи.“

Следъ настъпилата междуособна борба въ велешкия районъ за влияние въ околията между Стефанъ Димитровъ и Иванъ Наумовъ Алябака, за да се пресекатъ междуособиците, се събира околийски конгресъ въ с. Крива-Круша, на който се избра за околийски войвода Стефанъ Димитровъ, а на Иванъ Наумовъ се предписа да напусне велешкия районъ. Въ края на 1904 год. Алябака изпълни конгресното решение и напусна съ четата си Велешко.

Единъ ден преди Григоръ Соколовъ да мине Вардаръ, Стефанъ Димитровъ получава писмо, веднага взема двама четници и отива въ Башино-село. Отъ ржководителя на селото узнава, че заедно съ скопския войвода Боби Стойчевъ се движат четата на Григоръ Соколовъ, търсейки бродъ да премине Вардаръ. Обаче, още същата нощ Григоръ Соколовъ, придруженъ отъ Боби Стойчевъ, преминава Вардаръ и пристига въ с. Лисиче — велешко. Стефанъ Димитровъ, като се научава за преминаването на Боби съ Григора въ района му, веднага съ усиленъ маршрутъ пристига при четата си, за да може да осуети навлизането на Григора въ Азотъ. Обаче, докато Димитровъ отиде въ Бистрица, Григоръ го

изпреварва и влиза въ с. Богомила. Следъ нъколко дни Григоръ Соколовъ препраща Боби Стойчевъ съ четата му презъ Порѣчето въ Скопско. (Отпосле Боби Стойчевъ се извинява, че той билъ съпроводждалъ Григора презъ велешко съ единствената целъ да може да срещне велешките чети, та заедно да нападнатъ и обезоржатъ Григора).

Следъ настаняването на Григоръ Соколовъ въ Порѣчето, ВМРО съсрѣдоточи вниманието си около велешко и Порѣчето, въ които райони пропагандата почна да се проявява съ особени методи на действие и взема страшни размѣр. ВМРО схвания, че тия два района — Азотъ и Порѣчето — съ своите буйни недостѣпни гори и балкани, съ своите пещери и потайни кѫтове ако се заемѣха отъ нелегалната сила на пропагандата и последната се затвърди въ тѣхъ, значително ще пострадатъ интересите ѝ. ВМРО почни да преорганизира своите сили и заработи по-интензивно, като дава нареджания на околийския войвода Стефанъ Димитровъ да заработи енергично поне за подържане духа всрѣдъ населението, докато се взематъ по-enerгични мѣрки. Но мимо нейната борба не можа да се измѣсти пропагандата, защото въ велешко имаше голѣми недоразумѣния, които се изродиха въ партизански борби, а отъ друга страна липсващите и най-мощното срѣдство за борба — паритетъ; въ парично отношение ВМРО бѣше слаба, почти безъ всѣкакви срѣдства, и черпѣше своите доходи само отъ оскаждните срѣдства на оголѣлия и изгладнѣлъ народъ. Но при всичките превиживѣлици ВМРО бѣше на своя постъ и не губѣше надеждата, че въ скоро време ще се спреши съ скжло платената срѣбъска пропаганда. Последната прѣскаче злато въ изобилие и се силаше да подкупва свещениците, учителите и поиздигнатите селини въ Азотъ. Тя имаше подкрепата и на турското правителство.

Въ началото на м. декемврий 1904 г. Григоръ Соколовъ предлага на Стефанъ Димитровъ среща въ с. Богомила, за обяснения и разбирателство. Заедно съ четата си Димитровъ влиза въ селото и отива въ къщата на мѣстния бѣлгърски учител Андрея попъ Арсовъ, който бѣ единъ отъ непокварените дейци на Организацията. Следъ дълги разговори и обяснения отъ дветѣ страни Димитровъ заявява на Григоръ Соколовъ Лямевъ, че сж излиши повече обяснения, защото не иска да се разправя съ агенти на срѣбъската пропаганда. Димитровъ и Соколовъ се раздѣлятъ като врагове и отъ този моментъ почва кървавата борба между бѣлгари и срѣбомани въ велешко.

Въ края на м. декемврий 1904 г., за да може да се спреши съ пропагандата, Стефанъ Димитровъ съ двама четници напушта района си, за да се срещне съ ржководните фактори на ВМРО въ София. Преминавайки р. Вардаръ, той залавя срѣбъския войвода Наце отъ с. Скаченци заедно съ двамата му четници,

откарва ги въ Щипско, где революционния сжъ осъжда Наце на смърть за предателство и измѣна.

Въ Кюстендиль Стеф. Димитровъ сварва формирваната чета на Иванъ Наумовъ Алябака, готова да замине за Велешко. Той заявява на Алябака, че нѣма да го допусне да остане въ велешко. Става среща за спогодба между Стефанъ Димитровъ и Иванъ Наумовъ Алябака въ присъствието на Мише Развигоровъ. Алябака предлага да остане помощникъ на Димитрова, като му се даде районъ Азотъ, обаче, това му се отказва отъ Димитрова. При все това Алябака заминава за велешко. Пристигайки въ Велешко, на лѣвия брѣгъ на Вардара, Ст. Димитровъ срѣща четата на районния войвода Лазаръ Плавевъ и, подозирайки го за човѣкъ на Сарафова, обезоржава го и го отвежда съ себе си.

с. Мало-Сѣрпци (Битолско).

Иванъ Наумовъ Алябака следъ сражението при с. Павлищенци, сполучва да се промѣкне презъ града Велесъ и отива въ с. Ораовецъ. Сѫщиятъ денъ пристига въ селото и Ст. Димитровъ заедно съ обезоржения отъ него Лазаръ Плавевъ, преминавайки Вардаръ при с. Уланци. Димитровъ предлага на Алябака да напусне района му. Поради отказа на последния Димитровъ почва престрелка съ четата на Алябака. Виждайки, че ще дадатъ жертви, Алябака съобщава на Димитровъ, че ще напусне селото, като му предаде заловените отъ него четници въ време на престретката. Алябака устоява на думата си и освобождава заловените четници на Стефанъ Димитрова и се оттегля отъ селото.

Презъ м. февруари 1905 г. Григоръ Соколовъ, идещъ отъ Прилепско, влиза въ с. Богомила. Войводата Ст. Димитровъ, щомъ узнава това, тръгва за Богомила да даде решително сражение и се спреши съ Соколовъ. Последниятъ, обаче, узнава намѣренията на Димитрова и му поставя засада. Минавайки по пътя за с. Богомила, четата на Димитровъ попада на срѣбъска засада. Следъ кратко сражение безъ никакви жертви отъ дветѣ страни срѣбъската чета се връща къмъ с. Богомила, а Димитровъ въ с. Орѣшъ.

На 15. април 1905 въ велешко пристига сръбския войвода Тренко, отъ с. Крапа, съ 15 четници, посрещнатъ отъ въоръжената милиция отъ сърбоманскитѣ села въ Порѣчето Велешката чета влиза въ дирята на сръбската чета и, благодарение услугите на Камиль-ага, кехая на Теовския манастиръ, застига сръбската чета въ мястността „Яворът“, между селата Бистрица и Црешнево. Почва се сражение между дветѣ чети и трае отъ сутринта до вечеръта. Пристига турска потера привечеръ и заема позиция задъ тилъ на организационната чета. Обаче, благодарение на доброто разположение на Камиль-ага къмъ Организацията, той увещава командуващия потерата и изкачва последната задътила на сръбската чета. Аскерът безъ да знае играта на Камиль-ага, започва сражение съ четата на Тренко, като отъ сръбска страна падатъ убити 15 души четници и милиционери-порѣчани, а останалитѣ сполучватъ да избѣгатъ отъ полесражението. Благодарение на Камиль-ага, организационната чета се оттегля безъ никакви жертви.

Лошитѣ отношения между Стефанъ Димитровъ и Иванъ Алябака принесоха неизбрими лоши последствия за по-натъпъната борба срещу пропагандата. Съгласно съ нарежданятията на велешкото градско ржковство Стефанъ Димитровъ започна усилена борба съ Алябака за изгонването му отъ велешко. Алябака, смѣтайки, че, макаръ и човѣкъ на Сарафова, е революционеръ и че никой не може да му отвеме правото да се бори за свободата на своята родина, се противопоставя на Димитрова. Така ожесточената борба между двамата войводи не се локализира само между тѣхъ, а тъкмо напротивъ поради водената агитация населението се раздѣля на два лагера — централисти и сарафисти. Изострилът се партизански борби и отношения не дадоха възможност нито на Димитровъ, нито на Алябака да развиятъ по-силна дейност срещу пропагандата. При така стеклите се събития най-добрите организационни работници се подлагаха на тероръ, било отъ едната, било отъ другата страна. Димитровъ ги третираше за сарафисти, Алябака за централисти и много жестокости се извѣршиха въ

тая междуособица. Последната ще остане като черна страница, която бѫдещиятъ историкъ ще впише за смѣтка на велешката окolia. Отъ друга страна нелегалната сила на пропагандата напълно използува раздорите между Димитровъ и Алябака и по единъ смѣръ начинъ се настани, необезпокоявана отъ никого. Порѣчето съ своитѣ буйни гори и балкани стана добъръ приютъ за Григоръ Соколовъ, който отъ него създаде главна база на пропагандата.

Григоръ Соколовъ хитро се предпазваше и чакаше удобенъ моментъ да се справи съ Стефанъ Димитровъ, а отпосле и съ Алябака, съ което да затвѣри своите позиции. Той съ голѣмо злорадство следѣше събитията. Оттеглянето на Алябака въ Порѣчето бѣ за Григора повече отъ победа. Това даде възможност на пропагандата да се справи предварително съ Стефанъ Димитровъ.

На 6. май 1905 година Димитровъ получава сведения, че Григоръ Соколовъ съ четата си тръгва отъ с. Богомила за с. Гостиражни. Веднага Димитровъ тръгва на пѣтъ къмъ село Гостиражни. При една почивки на четата при „Орѣшки ливади“, Григоръ Соколовъ залавя еднаго отъ часовитѣ на Димитрова и незабелѣзано се приближи къмъ Димитровъ и четата му. Понеже прицелната точка е билъ войводата, то още отъ първия залпъ Стефанъ Димитровъ пада убитъ. Следъ това сръбската чета бѣзо се оттегля. Четата заедно съ селяни отъ с. Орѣше погребва тайно въ с. Орѣше войводата, като убийството на Ст. Димитровъ се кри отъ населението до пристигането на новия войвода Пано Констатиновъ и едва тогава се съобщава трагичния край на Стефанъ Димитровъ.

Разривът въ центъра на ВМРО стана причина да внесе раздоръ въ велешко и сръбската пропаганда да изнесе първата си пиррова победа съ убийството на Ст. Димитровъ, който се бори и умръ съ единствената мисъл да запази ВМРО чиста и непокварена. Той оставилъ име на голѣмо революционеръ всрѣдъ бабунци, които не могатъ да забравятъ тоя пламененъ борецъ,

Стефанъ Аврамовъ

И Л Й О В О Й В О Д А

I.

Чутовниятъ нашъ хайдутинъ Илия Марковъ, отъ с. Берово (Малешъ), билъ известенъ подъ име Ильо войвода, капитанъ Илия или просто дѣдо Ильо. Но и за него, както за много и много борци противъ турския гнетъ преди освобождението на България ние още нѣмаме едно що-годе свестно животоописание. Малкото извадки материали за дѣдо Иля страдатъ не само отъ празнини, но и въ много отношения сѫ невѣрни и противоречиви. А време е, щото всичко писано до сега за неговия животъ и дѣла да бѫде събрано, провѣрено и наредено въ едно пълно и хубаво животоописание, каквито иматъ всички културни народи, па и нашитѣ съседи, дори за най-незначащи свои дейци.

Нашата целъ въ случая е да изнесемъ и направимъ достояние на широкия кръгъ четци ония сведения за дѣда Иля, които не могатъ да имъ бѫдатъ известни, понеже се намиратъ въ издания, що сѫ недостъпни за тѣхъ — едно, поради своята висока цена, друго, поради своята рѣдкостъ. Думата ни е за грамадната архива на голѣмия нашъ деецъ Н. Геровъ, която обхваща най-важниятъ периодъ отъ

новата наша история, именно времето отъ 1850 г. до освободителната война.¹⁾

Въ нея намираме нѣколко писма и официални документи, които засъгатъ живота и дѣлата на дѣда Иля и съдържанието на които предаваме както следва.

*

Отъ едно писмо на Ильовата съпруга Цона, писано отъ Кюстендиль, навѣрно презъ 1859 година, научаваме, че тѣ сѫ се задомили къмъ 1848 година и добила три деца — момиче и две момчета. Занимавали се съ земедѣлие, но главно съ скотовъдство, за каквото Малешевско представлява отлични условия. Въ писмото си Ильовица не ни казва кога, но навѣрно презъ 1852 год. мжкъ ѝ далъ на почекъ 3. оки масло на нѣкого си Мехмедъ Байрактаръ. Но, когато отпосле Ильо си поискашъ паритѣ, този не само отказалъ да му ги даде, ами се и разгнѣ-

¹⁾ Тия извѣнредно ценни материали сѫ издание на нашата академия на науките подъ насловъ: 1. *Изъ архивата на Найденъ Геровъ*: т. I, стр. 1047, София 1911; томъ II стр. 1022, София 1914. 2. *Документи за българската история*. томъ I, стр. 592, София 1931: томъ II стр. 317, София 1932.

виль твърде много и дори се заканил да го убие. Когато единът ден Илия и братъ му Станко били на нивата, при тъхъ се явилъ Мехмедъ и стреля по Ильо, но вмѣсто него улучва и убива братъ му²⁾. Забравилъ се отъ гнѣвъ и мжка, Ильо се хвърля върху убицата, изважда ножа му и го заколва като яре. Следъ това Ильо „побѣгнува на гурбетъ“, пише баба Цона, безъ да ни казва кѫде. Но навѣроно въ Рилския манастиръ, кѫдето споредъ Герова, станалъ булюкбашия на манастирските пандури.

Презъ време на Кримската война Илия хайдутувалъ съ дружина отъ 70 души изъ планинския възел между България, Тракия и Македония, като закрилникъ на българското население противъ турска гнетъ. Тукъ „той нази края отъ разбойници, придвижава търговци и кервани презъ опасните пътища и, при случай, наказва насилищните турци. Затова капитанъ Илия въ очите на турцитъ минава за разбойникъ и мѣстните власти постоянно го дирятъ и искатъ да го уловятъ. Но населението го обича и го крие отъ потери“.

Турцитъ въ Дупница презъ 1854 година се готвѣли да изколятъ заранта на Великденъ българското население. Като научилъ това, Илия изпратилъ да кажатъ на дунлишките власти, че цѣлата ноќь той ще обикаля съ дружината си около града и при пръвъ знакъ за клане ще нападне и ще избие всичко турско, а турцитъ махали ще изравни съ земята. Турцитъ се изплашили и не предприели нищо, макаръ всичко да било пригответо за избиването на гражданините българи.

Въ обнародваните турски документи за Рилския манастиръ узnavаме, че още съ завладяването на България това българско светилище често било насилано отъ разни турски власти, войници, стражари, чиновници, бездѣлници, разбойници. Султантъ напраздно издавали ферманъ следъ ферманъ въ защита на манастира и зачитане на неговите стари привилегии, съ които бились даренъ отъ българските царе и отъ първите сultани. Напраздно султаните заплашвали съ най-строги наказания онния свои чиновници, които допускали да се вършатъ тия насилия надъ манастира, имотите и монасите му.

Последниятъ отъ тоя редъ документи е предписането на великия визиръ Мустафа Найли паша отъ началото на Кримската война — 28 ноември 1853 година до нишкия мютесарифъ Исмаилъ-паша. Въ това предписание, между другото, четемъ:

²⁾ Отъ тия думи на Ильовица ясно става какъ и защо мжътъ ѝ станалъ хайдутинъ. Поради това трѣбва да сметнеме, че Н. Геровъ не е българинъ, когато съобщава за това иѣкои невѣрни и противоречиви данни, като, напр., че Ильо станалъ хайдутинъ, защото турци искали да грабнатъ и потурчатъ сестра му и той убилъ единого отъ тѣхъ; че затова именно го нападнали иѣкои отъ другарите му, но могли само да го ранятъ съ куршумъ въ ръжката, а той убилъ още единого отъ тѣхъ; че искаль да отмъжти за убийството на брата си и на синъ му. Всичката причина се състои въ трите оки масло.

„Отъ три година насамъ мюлтезимитѣ (прекупвачи на десетъка) не преставатъ да притѣсняватъ и заплашватъ монасите на Рилския манастиръ и да имъ искатъ насила и други данъци. Споредъ както научаваме, монасите теглѣли много отъ такива незаконни действия и насилия. Поради това тѣ стигнали до върха на нѣмотията. Поминъкът имъ крайно се влошилъ и тѣ станали петимни за кѫсъ хлѣбъ. Ако това положение не се подобри, тѣ неминуемо ще бѫдатъ съсипани. Заради това министерството на фанасиите заповѣда на своите подведомствени чиновници да действуватъ добросъвестно, да не допускатъ по никой начинъ да се угнетаватъ и измѣжватъ монасите и да избѣгватъ незаконни и противоправни действия“.

Рибарски къщи при Канео на брѣга на охридското езеро близо до гр. Охридъ.

Тъкмо тогава Ильо е въ манастира и презъ време на Кримската война, бди надъ неговото спокойствие. Името на Ильо внушивало страхъ и трепетъ у турцитъ и тѣ не смѣяли да нахлуватъ, да безчинствуваатъ и разбойничатъ въ манастира, както обикновено правѣли до тогава.

И всичко това той вършешъ безъ никакви срѣдства — само съ своята лична смѣлостъ и съ предаността на другарите му, които си дали вѣра и клетва да не щадятъ живота си за защита на своите братя отъ насилията на турцитъ.

**

Следъ 5 години хайдутуване Ильо се върналъ въ родното си село и се предалъ на мирна работа. Но мѣстните турци не били забравили убийството на своя Мехмедъ Байрактаръ, па и властта знаела за хайдушките му подвизи презъ тия петъ години, та не го оставили намира и отново се опитвали да го убиятъ. Ильо и тоя пътъ избѣгалъ и, както пише баба Цона, събрали дружина и „истепаль душманъто си“. Следъ известно време Ильо се върналъ втори пътъ въ Берово, дето „пакъ се покая и предаде се, но пакъ го погнаха“. Сега той избѣгалъ чакъ въ св. Гора. Потърсили го и тукъ, та бились принуденъ да бѣга и да се крие у Солунъ. Въ негово отсѫтствие, обаче, пише жена му, „зеха децата ми душмане, той дойде, куртулиса ги и пакъ бѣга“.

По всичко се вижда, че това последно бъгство отъ родно село е станало презъ 1857 година.

На другата година презъ есеньта по ония мѣста се намиралъ нѣкаквъ паша съ особни поржчки. Той пратилъ да съобщатъ на Иля, че ще бѫде простенъ, ако се откаже да хайдутува. Съ съгласие на другаритъ си Ильо приель, получили писменна

гава нишкия валия, който се намиралъ въ Кюстендиль, изпратилъ кехаята си въ Берово, кѫдето, споредъ писмото на Ильовица „обраха ми кѫщата и зеха не само що имаше на мѫжа ми, но и я що имахъ отъ баща ми и отъ майка ми“. Взели ѝ единъ чифтъ волове и 13 говеда, единъ жребецъ и 13 коне, 50 овци, единъ кожухъ съ лисича подплата за 700 гроша, една женска свилена антерия, една мѫжка фустанела отъ хасе, 7 сахана, 2 тепсии, 150 меки махмудии на нанизъ и 100 стамбулски пана. И кѫщата ми сринаха за пари. Най-после пратиха и мене съсъ три деца хапсъ у Кюстендиль, дето седимъ една година и просимъ та се хранимъ съсъ децата“.

Презъ 1859 г. нишкиятъ валия билъ пакъ къмъ Кюстендиль⁴⁾). Той наредилъ да се изловятъ всички съучастници на Иля, но били хванати само байрактарътъ на дружината Цеко и 11 души отъ дружинниците. Въпрѣки дадената имъ лани прошка, тѣ били оковани въ желѣза и изпратени въ нишката крепость, въ която стояли до юли 1860 год. По това време тукъ се намиралъ по обиколка великиятъ везиръ, известенъ българомразецъ, Мехмедъ Къбръзли паша. Още съ пристигането си той обещалъ на Иля да му прости, ако се яви при него съ покорна глава. Вмѣсто да отиде самъ, Ильо пратилъ при пашата за преговори двама отъ своите четници, които този заповѣдалъ веднага да обесятъ. Следъ това великиятъ везиръ наредилъ четирма отъ затворниците да се изпратятъ за обесване въ Кюстендиль, а останалиятъ 8 души — тукъ, въ Нишъ. Когато довели Цека до бесилката, той тѣй замахналъ о земи желѣзата, що били на рѣжетъ му, че тѣ се счупили. Видѣлъ свободни рѣжетъ си, Цеко побѣгналъ, но намирашитъ се наблизо войници се спуснали следъ него съ щикове и саби и го настѣкли на кѫсове.

Както се каза, Ильо сполучилъ да избѣга, още щомъ го потърсили и да се прехвѣрли въ Сърбия, но скоро се върналъ и продължавалъ да хайдутува по планините на Западна България, като при случай жестоко и безмилостно мъсти на турцитъ за свои и людски тегла и неволи. Безсилно да го улови и обеси, турското правителство изливало своя гнѣвъ върху беззащитната му жена и неврѣстните му деца. Отъ Кюстендиль тѣ били закарани на заточение въ Скопие, кѫдето тѣрпѣли страшна неволя и голѣма нѣмотия — безъ помощъ и защита отъ никѫде.

(следва)

Ив. Кеповъ

Андрея Д. Докурчевъ

[Продължение отъ книга 3 (53).]

Бѣрзо се приготвиха, изгасиха огъня по всички хайдушки изисквания и въ верига, на интервали три-четири крачки единъ отъ другъ, четата бѣрзо потегли, като чели да се освободи отъ една тежестъ, която въ това не много привѣтливо мѣсто я притискаше.

Часътъ бѣрше около два презъ нощта . . .

Колоната бѣрзо напрѣдаваше. На тридесетъ-четиридесетъ крачки разстояние двамата куриери, а следъ това четниците: най-напредъ Герасимъ, следъ него Любенъ, Георги Лесичето, силуета на когото, облѣченъ въ бѣли арнаутски дрехи, най-ясно се открояваше въ полусвѣтлата нощъ. На задния край на колоната обикновено се поставяше опитенъ и старъ четникъ — сега бѣрше Мито Шугоналията. Андрея

често излизаше изъ веригата, отиваше ту напредъ ту назадъ и правѣше тихо нѣкои напомняния на момчетата — неизлишна предпазливостъ въ всички нощи походи, никога неизключени отъ всевъзможни опасни изненади. Защото, ако нощта бѣрше закрилница и спасителка на винаги преследваните чети, тя всѣкога криеше въ себе си и нѣщо опасно и предателско.

Пазеше се дѣлбоко мѣлчание. И нѣмаше нищо таинствено и страшно въ мѣлчеливото движение на тази колона отъ мрачни фигури, прилични на хищници, които тѣрсятъ своето леговище, но сѫ готови

⁴⁾ Тукъ той ималъ собствени конаци („Зенилбеговитъ конаци“), единъ отъ които следъ освобождението служели за казарма, а други — за училища

Женска и детска носия отъ с. Сърпици (Битолско).

всъки моментъ да се нахвърлятъ на всичко, което би се опитало да попрѣчи на тѣхното движение. Тѣ се изкачваха все по-високо и по-високо по малките ту гористи, ту голи хребети и не се отдѣляха отъ тѣсната пжечка, която фатално ги водѣше къмъ неподозираната предателска засада . . .

Луната въ своята последна четвъртъ, наклонила се вече твърде силно на западъ, съ своя назъбенъ видъ и слаба свѣтлина, като чели сѫщо криеше нѣщо таинствено и лукаво.

Всички чувствуваха, че тая ноќь нѣщо гнети душитѣ имъ, но това бѣше неопределено и подсъзнателно и никой не можеше, въпрѣки усилията, да се освободи отъ това чувство — натрапливо и досадно като кошмаръ . . .

Насреща, по посоката, по която се движеше четата, на единъ гористъ скатъ се забелязваше полу-загасната огнь, и не много далечъ отъ него лаеха кучетата на нѣкаква овчарска мандра. Следъ половина часъ огнья почти не се забелязваше, но кучетата продължаваха да лаятъ и това, наистина, внасяше въ тихата и топла ноќь една неотстрина тревога, която, като тѣнка нишка, се прокрадваше въ гърдитѣ и напрегнатото внимание на четниците добиваше форма на едно подозрение.

Любенъ, несвижналь достатъчно съ строгата четническа дисциплина, бѣше откачилъ отъ рамото си пушката и, хваналъ за ремъкъ съ дѣсната ржка, ма-хаше я равномѣрно въ неизмѣнния тактъ на стжпкитѣ.

— Любенъ, пушка така не се носи, смърма го нѣжно Андрея, който, движейки се отпредъ, бѣше останалъ малко въ страни, за да тръгне отново съ задната частъ на колоната.

Бѣше дадена почивка, но вмѣсто обичайнитѣ тридесетъ минути, тя трая само петъ минути, следъ която отново тръгнаха бѣрзо и мълчаливо — тия тринацетъ минути като чели безплътни сѣнки, прилични на духове.

Пжтеката преминаваше презъ една продълговата малка поляна, само на две-три крачки отъ страни буйно обраснала съ папратъ, а отъ дѣсно на около двадесетъ крачки отъ къмъ високата страна се изпра-вяще черната страна на гората. И трѣбаше да се премине това разстояние отъ стотина метра, да се изкачи твърде стрѣмната открита поляна и да се стигне до върха на голѣмия хребетъ. Къмъ срѣдата, на нѣколко крачки до гората, на сѫщо такова разстояние единъ отъ другъ, като стражи се изправяха три голѣми кичести буки.

Слабъ повѣй на есененъ вѣтъръ, като лека въздишка, долита до опитното и изострено до болезненостъ ухо на четниците и тихо разклащаще високата папратъ.

Съвсемъ внезапно, само на нѣколко крачки отъ края на гората, препукватъ пушки. Моментално, съ бѣрзината на електрически токъ, всички залѣгаха. И то е пакъ не мисълта, а силата на инстинкта, който, като покорни автомати, ги захвѣрля на земята.

Четата бѣше попаднала на засада. Честа стрѣла и отъ дветѣ страни разсича, като съ ножъ, тишината — повтаряна многократно отъ ехото, като плюсъкъ на огроменъ камъкъ.

Нервитѣ на всички, и на най-смѣлитѣ, сѫ опожнати до невъзможностъ. И въ неправилната и безразборна стрѣла отъ страна на четата, непосрѣдствено следъ първите гѣрмежи на засадата, се чувствува едно силно смущение, което, ако не се преодолѣе, би имъ повредило.

О — това предчувствие, онова малко предразположение къмъ суевѣrie, едва чувствувано — по-скоро интуитивно, отколкото отчетлива мисълъ, което се бѣше промъкнало като тѣнко и упорито змийче отъ нѣколко часа въ душата на всѣки отъ четниците . . ., което се бѣше наистина оправдало. И това правѣше изненадата — колкото и сама по себе си неочеквана и опасна — още по-страшна.

И какъ можеше да се обясни това общо, зарязващо като епидемия, предчувствие, ако не съ намѣсата на нѣкакви висши сили. Но нѣмаше ли то и свойтѣ психологични предпоставки, свързани съ непосрѣдствени възприятия отъ нѣкакви действителни факти. По-вѣрно бѣше второто: — слабото съмнение по поводъ бѣлото магаре, зародило се като искра въ душата на всѣки по отдѣлно, но добило изразъ въ забележката на Григоръ Демека, засилено и отъ непредпазливата и не много на място полушега на младия Любо къмъ Андрея при огњя, а сѫщо и самата случка съ обесения. Отъ друга страна — продължителния лай на кучетата, загасналия огнь . . .

Всичко това не бѣха ли факти — незначителни сами по себе си — преценени отдѣлно, независимо единъ отъ другъ, но твърде многозначущи — поставени въ тѣхната последователност и действителна зависимостъ. Но въпрѣки това, кой би могълъ да бѣде упрѣкнатъ въ непредвидливостъ! У опитния четникъ това качество се развива твърде много; — отъ груба съобразителностъ въ началото, то постепенно се изтѣнчава, изостря се и стига до виртуозностъ. Но има факти, значението на които за живота се изразява въ не повече отъ една слаба невидима, а една чувствуваща само, нюансировка — и окото би могло да се спре на тѣхъ едва при тѣхната завършеностъ . . . когато ще бѣде вече късно да се отклонятъ. А постепенно това съмѣтно, открыто дѣлбоко въ подсъзнанието, слабо чувство отъ честитѣ повторения се преврѣща въ твърде силно чувство на фатализъмъ, въ едно дѣлбоко и почти слѣпо преклонение предъ волята на сѫдбата, която не търпи неподчинение. И, колкото тоя фатализъмъ за четниците въ много случаи да бива съ нищо неоправданъ — той тежеше върху тѣхъ като камъкъ, като верига, отъ която тѣ не можеха, пѣкъ и не се опитваха да се освободятъ.

При първото почти мигновено залѣгане на всички отъ веригата — прилично повече на падане, на по-косяване отъ неочекваните вистрели — следъ нѣколко дадени въ отговоръ гѣрмежи — по-опитните четници, като влечуги, бавно и безшумно се бѣха измѣкнали, пѣлзяйки по поляната, се бѣха добрали до гората. Още въ първия мигъ Любенъ бѣше забелязалъ задъ себе си да пада Георги Лесичето, чийто бѣло арнаутско облѣкло се открояваше въ полумрака като сиво петно, следъ това се бѣше добрали до папратъта, следъ като бѣше изтѣрвалъ и изоставилъ своята пелерина.

Отдавна луната бѣше преминала зенита и, може би, скоро щѣше да залѣзе. За влюбенитѣ обикновено тя биваща единъ твърде удобенъ, нѣмъ свидетель; за тѣхъ нейния образъ бѣше пъленъ съ твърде много идеализъмъ и сладка романтика; колко твърди сърдца се бѣха разтваряли подънейнитѣ блѣди лжчи и колко нѣжни чувства се бѣха излѣли — зародили се и добили жива форма подънейната студена и мъртва свѣтлина. Но за комититѣ тя бѣше предателка. И тѣ, съ цѣлата горчевина на незадоволената си, пълна съ купнези душа, съ туптежа

на тъхните горещи въ своя устремъ къмъ свободата сърдца, я проклинаха. И въ сегашния си наожбенъ видъ тя имъ изглеждаше по-скоро на вещица.

Следъ прекратяване на гърмежитѣ, Любо я бѣше наблюдавалъ. Недалечъ едно облache се пъзгаше по посока къмъ нея. И той си бѣше начерталъ планъ: ако облачето мине [надъ] луната и я закрие — той ще прибѣgne бързо презъ поляната, за да излѣзе на най-високия край, къмъ който се стремѣха.... Но облачето не закри луната и Любенъ не можа да се възползува отъ своя планъ. Тихичко,

пъзейки по лакти, той се промъкна до пътешката, улови пеперината си и пакъ се скри въ папрата.

Когато недалечъ въ гората се чу викътъ на Андрея: — Тука бре-е-ей, — Любо, смутенъ и още изпълненъ съ тревогата на внезапното нападение, се промъкваше по посоката на гласа — нѣкой го бѣ запиталъ за паролата, която той бѣше забравилъ, но бѣха го познали по гласа — и си бѣше отдъхналъ едва, като стигна на мястото, кѫдето се бѣха събрали: Андрея, Герасимъ, Григоръ, Тушени Иванчо отъ Ениджевардарско. Веднага групата започна тихо да се съвещава. Любо, който най-подиръ бѣше дошелъ, имъ разказа какво бѣше видѣлъ и главно за Лесичето, за когото той мислѣше, че е падналъ. Андрея въ никакъ случай не искаше да оставяятъ другаритѣ. Може би тѣ сѫ ранени, ще трѣба да имъ се помогне. Или, ако сѫ убити — да имъ се прибератъ пушкитѣ. Но така не може да се изоставятъ. Турцитѣ въроятно вече сѫ се отдръпнали.

И се започна хайдушкото промъкване презъ гората — бавно и предпазливо до невъзможностъ, като хищници, които дебнѣха нѣщо и които, въпрѣки своето грубо и огромно тѣло, почти не се допираха до земята и изглеждаха като нѣщо недействително. Насочиха се да пресъкатъ гората та-ка, че да излѣзатъ до тритѣ голѣми букови дървета — на края на поляната, кѫдето бѣше устроена засадата, и отъ тамъ ще пропълзятъ до самата поляна, за да намѣрятъ другаритѣ....

Гората се бѣше разрѣдила. Бавно се прокрадваха предпазливитѣ сѣнки на края и се оглеждаха. Бѣше се изминало неопределено време. Андрея бѣ залегналъ на колѣно до втория едъръ букъ, а Любенъ и останалитѣ пълзешкомъ се отправиха презъ папрата въ окрайнината на гората, къмъ мястото, кѫдето се предполагаше, че лежи Лесичето. Гера-

симъ заедно съ Туше бѣха препълзѣли напредъ въ лѣво да обградятъ мястото отъ страни. Когато разстоянието не бѣ повече отъ 20 крачки, отъ къмъ гората се зачу съмнителъ шумъ. Острото ухо на Андрея го бѣше доловилъ, и той, въ желанието си да запази намиращитѣ се на поляната дебящи другари, се провикна:

— Герасиме, ти ли си тамъ, пазете се!... Чу се изтрѣль, а следъ него веднага зачестиха изстрели отъ къмъ гората задъ гърба и отъ страни отъ къмъ папрата. Почна се една усилена безредна стрелба. Залегналъ въ папрата въ окрайнината на гората, Любо стреляше на посоки отъ кѫдето идѣха куршумитѣ на противника, смѣняйки пачка следъ пачка; отъ къмъ гората, обаче, противника силно стреляше въ гърба и правѣше положението съвсемъ безисходно. Внезапно нѣкой улови Любо за крака и го дръпна. Той се обѣрна, възви се презъ папрата и позна Герасима.

— Ти ли си Любене? — Припълзи до другаритѣ и имъ кажи, щомъ чуялъ изсвирване, веднага бѣгомъ по задна дира, край гората. Любо веднага по лакти припълзя и на десетина крачки намѣри Иванчо и му предаде нареждането, припълзя послѣ до Бай Григоръ и нему току-що каза, чу се силно изсвирване. Бѣгомъ тѣ се въмъкнаха въ гората и по окрайнината се измъкнаха къмъ мястото, отъ кѫдето бѣха тръгнали да дирятъ падналитѣ другари при първото нападение. Наблизаваше да се разсъмне, когато се събраха останалитѣ другари съ Герасима, всичко 5 души — Андрея липсваше. Седмината още при първите изстрели на пусията бѣха изчезнали неизвѣстно где. Всички 5 души заедно съ Герасима на 300–400 крачки отъ мястото на послѣдната престрелка залегнаха въ гората, ориентирвайки се за положението. Стрелбата вече бѣ почти престанала, чуваха се отдѣлни рѣдки изстрели; най-сетне и тѣ престанаха.

— Кѫде остана Андрея, бѣ, Герасимъ?

— Той се върна по задна дира, къмъ другите другари; отиде тѣхъ да дира...

Четата трѣбваше бѣрзо да се отдалечи отъ това място. Нѣмаше да се изминатъ и нѣколко часа и новъ аскеръ неизбѣжно щѣше да пристигне, за да претърси гората. Следитѣ трѣбваше да се заличатъ. А трѣбваше и да се намѣри удобно място за дневуване.

Четата се движеше не по онова идеално правило, по което правѣше това нощно време. Като чели следъ това неочеквано и безсмислено сражение тя се бѣше разстроила, бѣше претърпѣла нѣкаква съдбоносна трансформация, на която сега фатално се подчиняваше. Всички мълчаха. И въ това дѣлбоко мълчание, всѣки чувствуваха, че въ душата на другаритѣ му нѣщо остава, тамъ бушува нѣкаква буря страшна и унищожителна, която никой нѣмаше сила да укроти. Герасимъ бѣше печаленъ. Около очите му имаше дѣлбоки тъмни кръгове, а такива той имаше винаги, когато трѣбваше да преживѣе нѣкаква голѣма вѫтрешна тревога. Всѣки се задоволяваше съ успокоятелното обяснение: Андрея се е отклонилъ твърде много, за да не успѣе да дойде на уговореното място, но това не е голѣмо зло — следъ нѣколко дни отново ще се събератъ. Кому бѣха нужни повече подробноти! Не чувствуващи ли всѣки, че задъ тия обяснения се крие нѣщо неизмѣримо по своята страхотностъ, нѣщо огромно, което нѣмаше да закъснѣе да се стовари върху тѣхъ — и затова, нѣкакъ, всѣки се мѫчеше да избѣгне всѣкакъвъ разговоръ. Всички бѣрзаха — но бѣха

Аpostol Г. Дошлаковъ отъ с. Сърци (Битолско) като четникъ презъ 1903 г.

прегърбени и унили, като остатъци следът поражение. Може би само Любо, съ своята розова душа, до нѣкѫде изкуствено — въпрѣки природата на неговитѣ осемнадесет години — надраснala възмѫжала, но още твърде много обвита съ наивност и младежка довѣрчивост — не разбираше огромността на това, което се бѣше случила. Липсата на опитъ въ тази недозрѣла душа, въ тоя страшенъ непоправимъ моментъ, бѣше неговото голѣмо щастие, което го предпазваше отъ пристижитѣ на злото, на неизмѣримото зло, което презъ тая фатална ноќь бѣше се извило надъ четата. Зашото той бѣше станалъ причина за това необяснимо недоразумение, което непосрѣдствено бѣше довело злото, кой знае дали не — споредъ дѣлбокото убеждение на всички — отъ по-рано, отдавна, отъ вѣчността сѫдбоносно предопредѣлено. Георги Лисичето бѣше здравъ и читавъ, а сивото петно на поляната, кѫдето стана нападнението на четата, бѣше едно обикновено оголено място отъ прѣстъ, което, на изплашенитѣ очи на младежа, се бѣше привидѣло като мърдащата фигура на облѣчения въ бѣли арнаутски дрехи четникъ . . .

Слѣнцето се бѣше дигнало вече на нѣколко остена, когато четата стигна до една полуобраснala и скалиста мѣстност, твърде удобна за сражение и отстѫплење — кѫдето се отби и настани въ едно малко добре прикрито деренце, за да денува.

Трѣбваше да се подкрепятъ съ храна. Всѣки откачи и развѣрза своята вулия — но на всички движениета бѣха бавни и уморени. Всѣки гледаше съсрѣдоточено предъ себе си и рѣдко се случваше нѣкѫ да запита съседа си за нѣщо, съвсемъ неизначително, като че ли за да отмахне отъ себе си нѣщо досадно, което се вливаше, обхващаще го, не го оставяше на мира. Герасимъ бѣше седналъ малко на страна; очитѣ му бѣха още повече хлѣтнали, и бѣше неподвиженъ като статуя.

Но, най-сетне, той се раздвижи, въздѣхна дѣлбока и, съ единъ гласъ глухъ, идещъ като че изъ подъ земята, рече:

— Момчета, вие не знаете, какво стана тая ноќь Ние изгубихме Андрея . . .

Никой не помрѣдваше. Въ очитѣ на всѣкиго блѣсна влага — тѣ бѣха достатъчно изсушени и загрубѣли, за да отдѣлятъ сълзи — и тогава, като подъ една дѣлбока и раздираща спазма, като подъ натиска на нѣкаква невидима сила, непреодолима въ своята неизбѣжност, всички слабо се огънаха, раздвижаха се и се започна глухото и разкъжващо съ своята скрита и дѣлго задушавана болка душата, своеобразно за четниците оплакване.

Всѣки издаваше отъ време на време по една продължителна тѣла и дѣлбока въздишка, наклоняваше се бавно и следъ това продължително и съсрѣдоточено проскърцваше съ зѣби. Това отсѫтствие на плачъ и проливане на сълзи, което въ края на краишата би било едно физиологическо облекчение — правѣше болката още по-мѫжителна и нараняваща. И тия нечистоплѣти, окъжани, брадясили и изгорѣли отъ слѣнцето и вѣтъра, груби до неузнаваемост мѫже — въ тая минута праличаха по-скоро на дервиши, които предъ нѣкакво капище, изпаднали въ своя мѫжителено религиозенъ екстазъ, извѣршваха фанатично своя вѣрски обрядъ. Само по странитѣ на Любо, който бѣше твърде много младъ, за да изживѣе стойчески тая сърдцераздирателна сцена, се лѣеше единъ непрекъжнатъ потокъ отъ горещи сълзи. Него разтѣрсваха често хълѣзания.

Не можеше точно да се опредѣли дали всичко това бѣше изразъ на дѣлбока, искрена и непринудена скрѣбъ по незамѣнимата загуба на скѫпия другаръ, или то бѣше кървава жажда за отмѣщение, не само за тая още съвсемъ прѣсна смѣрть . . . огромната велика злоба срещу вѣковното насилие на тиранина, който е несъкрушимъ въ своята озаконена форма на потисничество. А може би имаше твърде голѣмъ дѣлъ и отъ дветѣ.

Оплакването продължи петнадесетъ-двадесетъ минути. И всѣки дѣлбоко въ душата си приписваше, недостатъчно проявена смѣлостъ и пожертвувателностъ. И въ това наистина имаше известна прилика съ истинското факирско себезимжване, което понѣкѫка така логично завръшва съ твърде продължителното каталептично отжпяване. Тѣзи нѣколко мѫже следъ нѣколко часа, може би, щѣха да преодолѣятъ това свое състояние, у тѣхъ щѣше да остане, може би, само дѣлбоко пропитата горчевина отъ болката, която ще имъ напомня, какъ ще трѣбва да умратъ, когато имъ се наложи да се пожертвувватъ. Но, може би, не всички до сега бѣха минали презъ тоя пречистващъ огънь, който ги правѣше непоправими фанатици, обрѣчени безпogrѣшно на сѫщата участъ, която неизбѣжно ги чака . . . И сега тѣ получаваха своето кръщение.

Герасимъ прѣвъ наруши възстановеното мълчаніе. Той разказалъ, че следъ като Андрея извикалъ и бавно се положилъ на земята — той неусѣтно и предпазливо се промъкналь къмъ него и, прикривайки се задъ бука, подъ който Андрея бѣше станалъ жертва, успѣлъ да го докосне за ржката, която вече била започната да изстива. Той разбралъ, че всичко би било напразно и безполезно — и бавно и съ препълнено отъ страшна болка сърдце отстѫпилъ назадъ.

И трѣбваше да знае човѣкъ борбата, която въ гърдитѣ на тоя смѣлъ войвода бушуваше въ тоя моментъ, вѫтрешнитѣ сили, които го разкъжсваха — за да си обясни неговитѣ истински страдания. Дѣло на председателство или не, но смѣртъта на Андрея, споредъ философията на четника — и Герасимъ прекрасно чувствуваше това, — тежеше на неговата съвестъ. Войвода на малешевската чета — той бѣше приель Андрея, тѣй да се каже, като гостенинъ — той трѣбваше, съ цената на своя и на цѣлата чета животъ, да го запази отъ всѣкакви евентуалности, независимо отъ неговото непосрѣдствено значение като факторъ, за движението. Ако той и всички отъ четата, бидейки живи свидетели, знаеха истината въ нейната абсолютна пълнота — това фатално и необяснимо като че ли по своята предопредѣленостъ събитие — всички други, може би, щѣха, макаръ открыто въ себе си, да го обвинятъ въ слабостъ и непредвидливостъ. Събитието става въ неговия районъ, и, така или иначе, той дѣлжеше най-малко едно обяснение, макаръ и предъ себе си, което — примѣсено и отъ неизразимо лично, другарско чувство за загубата — го изправяше предъ сѫда на собствената му съвестъ и го терзаеше. И въ тия нѣколко часа душата му бѣше преживѣла наистина кръстната мѫжа на единъ мѫженикъ. Очитѣ му още повече хлѣтваха въ орбититѣ. Никой отъ другарите му не смѣеше да го погледне...

Дѣлъ слѣнцето сипѣше изобилно октомврийска свѣтлина върху тая окаяна и удавена въ своята скрѣбъ мълчелива група. А далечъ нѣкѫде аскерътъ тѣржествено отнасяше трофеитѣ и фалшивата слава отъ унищожението на единъ важенъ комита . . .

Съобщава: Спасъ Капелковъ

Марко Ивановъ Петровъ

Приятния събеседникъ и отличенъ другарь илинденца — Марко Ивановъ Петровъ (Мати) не е вече между живите. На 16. декември 1933 г. 4 ч. следъ пладне Марко се помина следъ тежко боледуване на 57 год. възрастъ.

Той бѣ роденъ въ с. Палеоръ (Кайларско), на 20 юни 1877 год. Надаренъ съ природенъ умъ и практически похвати, покойниятъ още отъ ранна възрастъ дружи съ будни селяни и самъ се учи и самообразова.

Отначало се лута ту насамъ, ту натамъ въ безпжтица, както самъ казваше, но щомъ научава за революционната организация, влиза въ редоветъ и става единъ отъ ценниятъ сътрудници на Марко Лерински, сподвижникъ на дѣдо Андрея, учителъ и организаторъ на четитъ въ югозападна Македония. Марко отначало изпълнявалъ съ голѣмо усърдие куриерска длъжностъ и доставялъ оржжие на организацията.

Следъ това постъпва въ четата на сливенеца Георги Папанчевъ. Презъ време на Илинденското въстание Марко бѣ войвода на една центрова чета, която заедно съ другитъ костурски и лерински чети взе участие въ много сражения и въ превземанието на градчетата Клисура и Невеска.

Следъ възстанието, заедно съ Поповъ, Чекаларовъ и др. се завръща въ България и се предава на миренъ животъ и търговия, обаче не престава да се интересува живо отъ сѫдбата на своята родина. Тукъ той е въ първия редове на братствената и Илинденската организация. На последната е единъ отъ основателитъ, на която бѣ дѣнь членъ до смъртта си.

Презъ балканската война заедно съ съединениетъ

чети на войводите П. Христовъ, Чекаларовъ, Поповъ, Джорлевъ, дяконъ Евстатий заминава въ Македония, като авангардъ на българската армия. Той даде голѣми сражения съ турците и усърди много на съюзническите армии.

Следъ това взе участие въ Македоно-одринското опълчение въ боеветъ въ Одринско, Кешанъ и Малгара.

Презъ време на европейската война Марко бѣ въ V. Македонски полкъ, дѣто привнесе голѣми услуги на полка съ своята вѣщина и опитностъ.

Следъ войната отново се предаде на миренъ трудъ.

Марко Ивановъ бѣ любимецъ на стари и млади македонски чада. Той бѣ отличенъ пѣвецъ, изразителъ на измъчената народна душа на македонския българинъ. Нѣма вече да чуемъ отъ устата на бай Марко любимата му пѣсъ: „Тамбура, тамбура икителля“.

Престана да говори веселиятъ събеседникъ и неизчерпаемъ източникъ на разкази за подвизи на герои за свободата на Македония.

Опѣлото на Марко се извѣрши на 18. декември, 3 часа сладъ обѣдъ въ черквата Св. Спасъ при стечението на много народъ и представители на организацията.

Г-нъ Лазаръ Томовъ, отъ страна на Илинденската организация, дѣржа подходяща речь въ черквата, като обрисува живота и дѣйността на покойника, а на гроба му дѣржа речь Д. Василевъ отъ страна на костурското братство.

Съ смъртта на Марко Македония губи единъ достоенъ синъ и самоотверженъ дѣнецъ.

Вѣчна паметъ на илинденца Марко Ивановъ!

Л. Т.

Марко Ивановъ, † 16. XII. 1933 год.

Илинденецо, организационенъ и отечественъ дѣлъ ти налага да склонишъ 2—3 твои познати и ги запишешъ абонати на списанието Илюстрация Илинденъ !

Администрацията на списанието моли всички абонати, които не сѫ се издѣлжили за изтекли годишници, да се отчетатъ въ най-скоро време предъ касиера на Илинденската организация, ул. Солунъ № 54, София или предъ инкасаторите, които за целта сѫ снабдени съ пълномощия.

ЕРВАНТЪ АТАМЯНЪ

ПЛОВДИВЪ

КНИЖЕНЪ СКЛАДЪ

КАНЦЕЛАРСКИ И УЧИЛИЩНИ ПОТРЕБНОСТИ

ТЕЛЕФОНЪ № 363.

За телеграми:

ЕРВАНТЪ АТАМЯНЪ - ПЛОВДИВЪ

284—211—2000

ТЮТЮНЕВА ФАБРИКА

„ТОМАСЯНЪ“

на М. Томасянъ и Синове

ОСНОВАНА ВЪ 1872 ГОД.

ПЛОВДИВЪ — СОФИЯ

**Телеграфенъ адресъ:
ТОМАСЯНЪ**

**Телефони { ПЛОВДИВЪ 341
СОФИЯ . . 2326**

286—211—1000

Ааронъ Р. Бераха & Братъ — София

Фабрика за какао, шоколадъ, бонбони, карамели, халва,
тажанъ, локумъ, бисквити и пр.

Основана въ 1908 година.

Фабрика: улица Морава, № 133. Телефонъ № 105

Кантора: пл. Св. Недѣля, № 19. Телефонъ № 771

Aaron R. Beraha & Brüder

Schokolade und Zuckerwahren Fabrk

SOFIA: Sweta-Nedeliaplatz, № 19.

Téléfon № 771

SOFIA: Morawastrasse, № 133.

Téléfon № 105

583 — 438 — 1500

Ереванъ Атамянь книженъ складъ

пловдивъ

752 — 427 — 400